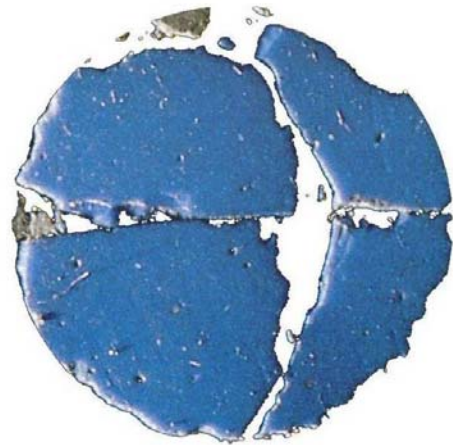
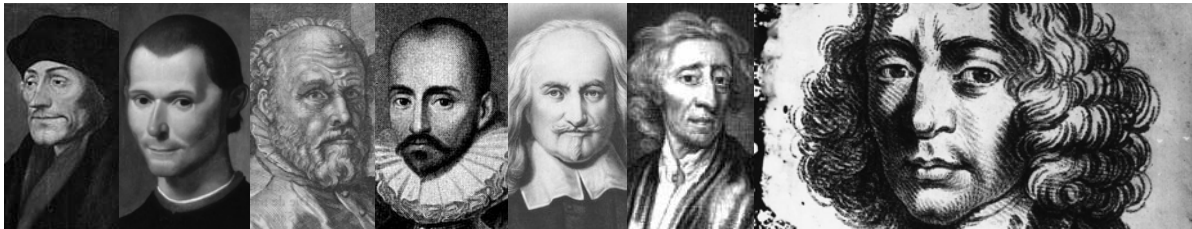

weet & durf

*De logica is weliswaar onverbiddelijk,
maar een mens, die leven wil, weerstaat zij niet.*
Franz Kafka

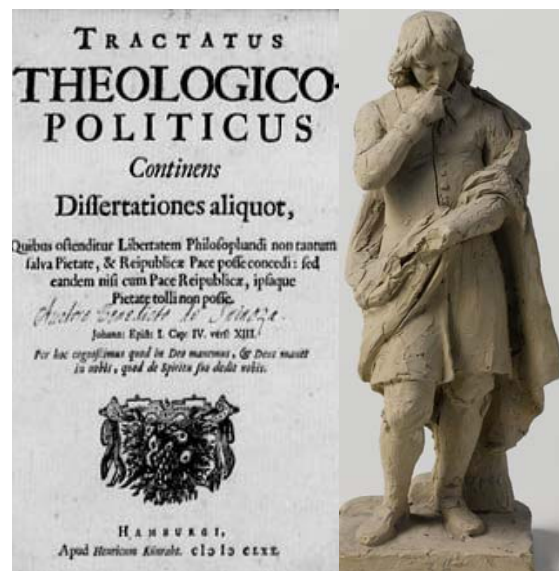
Spinoza op het Franse platteland

Spinoza: macht, vrijheid & verdraagzaamheid

Chissey-en-Morvan
3 - 8 september 2017

Jaap Gruppelaar
&
Paul Juffermans

weekprogramma € 650

www.weetendurf.nl

J.Gruppelaar@kpnplanet.nl

Spinoza: macht, vrijheid & verdraagzaamheid

In 1665 begint Spinoza aan een verhandeling over de godsdienst en de politiek, bekend als *Theologisch-Politiek Traktaat*. Deze ‘wending’ naar de politiek, zoals sommigen zeggen, is opmerkelijk. Tot dan toe immers heeft hij, vooral onder invloed van het destijds in de Republiek invloedrijke werk van Descartes, zich geconcentreerd op het uitwerken van een filosofie die relatief losstaat van de godsdienst en de politiek. Deze filosofie krijgt uiteindelijk zijn beslag in wat algemeen als het hoofdwerk van Spinoza wordt beschouwd: de *Ethica*. In dit als een wiskundeboek opgezet werk zet Spinoza in vijf delen zijn gedachten uiteen over God ofwel de Natuur, over de menselijke geest en zijn kenwijzen, over de menselijke passies, over de verhouding tussen rede en passionaliteit en tenslotte over de weg naar een blijvend geluk. De politiek en de godsdienst komen alleen in de marges van dit boek ter sprake.

Waarom ziet Spinoza zich genoodzaakt zijn werk aan de *Ethica* te onderbreken en zich te wijden aan het schrijven van een verhandeling over de godsdienst en de politiek? In een brief aan een van zijn voornaamste correspondenten, Henry Oldenburg, secretaris van de *Royal Academy of Sciences* in Londen, geeft hij hiervoor drie motieven: de vooroordelen van de theologen die het beoefenen van de filosofie in de weg staan, het blootstaan aan de beschuldiging van atheïsme en de noodzaak om op te komen voor de vrijheid van filosoferen die vanwege de brutaliteit van de predikanten wordt onderdrukt. Uit deze motieven blijkt dat Spinoza zich als filosoof en vrijdenker bedreigd voelt door het godsdienstig en politiek gezag in de Republiek.

Een filosoof die zich bedreigd voelt, is genoodzaakt zich teweer te stellen tegen het gevaar van vervolging. Hij moet in zijn manier en stijl van schrijven rekening houden met de perceptie van zijn doelgroep, namelijk diegenen die de drang voelen om vrijer te filosoferen, maar die tegelijk nog onder invloed staan van de ‘theologische vooroordelen’ van de gevestigde religies. Dus moet Spinoza in zijn traktaat meerdere talen en stijlvormen tegelijk gebruiken om een brug te slaan tussen de voorstellingen van zijn lezerspubliek en de begrippentaal die hij ontvouwt in zijn *Ethica*. Zo ontstaat een uiterst boeiende afwisseling van de abstracte begrippentaal van de filosofie en de narratieve beeldentaal van de godsdienst en de bijbel. Bovendien moet Spinoza behoedzaam manoeuvreren in het toenmalige politieke krachtenspel van de Republiek. *Caute!* (Voorzichtig!) is niet voor niets Spinoza’s lijfspreuk.

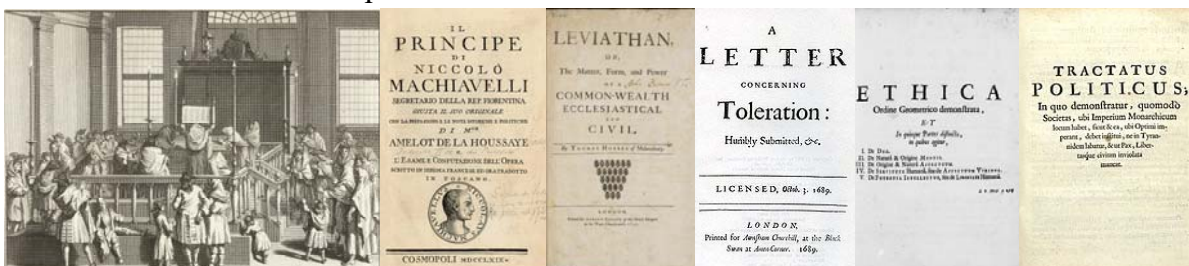

Toch kan men Spinoza's traktaat niet begrijpen enkel vanuit de strategische motieven die eraan ten grondslag liggen. Het traktaat is beslist een godsdienstfilosofisch en politiek-filosofisch werk dat ver uitstijgt boven zijn historische context. In het traktaat wordt ingegaan op vele fundamentele vragen betreffende godsdienst en politiek. Zo komen vragen aan de orde als: wat is de godsdienst eigenlijk voor een verschijnsel en welke vormen van godsdienst kan men onderscheiden? Welke vormen van godsdienst zijn gewelddadig en welke vreedzaam? Wat is de bijbel voor een soort boek en hoe kan men dit boek interpreteren en gebruiken? Hoe verhoudt de godsdienst zich tot moraal, politiek en samenleving? Hoe verhoudt de filosofie zich tot de godsdienst en de politiek? Wat is politieke macht eigenlijk? Hoe moet een staat zijn ingericht om vrede, veiligheid en vrijheid te waarborgen? Waarom moet de vrijheid van denken zijn toegestaan? Waarom is verdraagzaamheid geboden?

Deze vragen van Spinoza hielden ook andere 17de eeuwse denkers (Thomas Hobbes, John Locke) bezig. Maar Spinoza werkt ze wel op een eigen, oorspronkelijke manier uit. Dit maakt zijn traktaat niet alleen interessant als een boeiend tijdsdocument, maar ook als een verhandeling over vraagstukken die vandaag de dag nog steeds uiterst actueel zijn.

In deze cursus staat het politiek werk van Spinoza centraal, m.n. de manier waarop hij denkt over macht, vrijheid en verdraagzaamheid. Wij besteden bovendien aandacht aan de historische en filosofische context van zijn werk. Wij gaan in op de politiek-religieuze constellatie van de Republiek. Denkers uit de 17de en 16de eeuw komen aan bod om eens te meer de eigenaard van Spinoza's politieke filosofie te accentueren. Wij behandelen de aanzet van het conflict van godsdienst en politiek in de 16de eeuw en het pleidooi voor verdraagzaamheid (Erasmus, Coornhert, Montaigne) en de positieve rol van de Thora, zoals recentelijk beschreven door E. Nelson in *The Hebrew Republic*; de 'ontdekking' van de staatsmacht of *raison d'état* (Machiavelli, Hobbes); en het verschil tussen 'gematigde' (Locke) en 'radicale' Verlichting (Spinoza), zoals beschreven door J. Israel, in *Radical Enlightenment*.

Ter voorbereiding op de cursus krijgt u een syllabus toegestuurd. Drie middagen lezen wij in kleine groep delen uit het *Theologisch-Politiek Traktaat*. Wij laten 's avonds twee films zien die raken aan onderwerpen uit de cursus.

Programma

Spinoza: macht, vrijheid & verdraagzaamheid

Zondag 3 september

17.00 - 18.30 Ontvangst, kennismaking, presentatie weekprogramma
19.00 diner

Maandag 4 september

Historische context

9.00 - 9.30 Jaap Gruppelaar - *Introductie op het thema van de cursus*
9.30 - 11.00 Jaap Gruppelaar - *De Republiek en de kwestie van macht en godsdienst*
11.30 - 13.00 Paul Juffermans - *Spinoza's positie in het krachtenveld van de Republiek*
13.00 Lunch
15.30 - 17.00 Tekstlezing en discussie (groep 1)
17.00 - 18.30 Tekstlezing en discussie (groep 2)
19.00 - 20.30 diner
20.30 Film

Dinsdag 5 september

Macht

9.00 - 10.45 Jaap Gruppelaar - *Staatsmacht: het tekort en het teveel*
11.15 - 13.00 Paul Juffermans - *Macht en staatsmacht in het denken van Spinoza*
13.00 Lunch
15.30 - 17.00 Tekstlezing en discussie (groep 1)
17.30 - 19.00 Tekstlezing en discussie (groep 2)

Woensdag 6 september

Vrijheid

9.00 - 10.45 Jaap Gruppelaar - *Godsdienstvrijheid en de geboorte van de politiek*
11.15 - 13.00 Paul Juffermans - *Vrijheid van godsdienst en vrijheid van denken in de staat*
13.00 Lunch
15.30 - 17.00 Tekstlezing en discussie (groep 1)
17.30 - 19.00 Tekstlezing en discussie (groep 2)
21.00 Film

Donderdag 7 september

Verdraagzaamheid

9.00 - 10.45 Jaap Gruppelaar - *Verdraagzaamheid: begrip en geschiedenis*
11.15 - 13.00 Paul Juffermans - *Verdraagzaamheid als politieke noodzaak voor sociale vrede*
13.00 Lunch

Vrijdag 8 september

Maatgevoel

9.00 - 10.45 Jaap Gruppelaar - *De vrijheid van de anderen*
11.15 - 13.00 Paul Juffermans - *Vrijheid van het individu en vrijheid in de samenleving*
13.00 Lunch
17.30 - 18.30 Evaluatie
19.00 Afsluitend diner en gesprek, wijn van het huis